

полягають у базових ціннісних пріоритетах, які орієнтують спільноти на відтворення особливого способу організації життєдіяльності загалом і вирішення конфліктів зокрема.

Таким чином, правовий плюралізм, на перший погляд, постаючи як загроза цілісності соціального буття, надалі може стати механізмом оптимізації спільного життя людей, яким притаманні різні світобачення, ідеали, релігійні переконання, ціннісні орієнтації тощо. За умови коректної реалізації цей принцип забезпечуватиме адекватні форми соціальної конкуренції, гнучке регулювання відносин у суспільстві, котре враховуватиме специфіку фрагментованої соціальності з її повагою до расових, етнічних, релігійних норм.

Ідея правового плюралізму для більшості західних держав, центрованих навколо моністичної моделі права, стала викликом, спричиненим культурним різноманіттям тих процесів, що відбуваються, зокрема, у європейських країнах. Постмодерніст У. Еко проводив паралелі між сьогоденням і середньовіччям, оскільки, на його погляд, для обох цих періодів характерним є грандіозне культурне змішування. Мислитель зазначав, що в сучасній Європі відбувається міграція, масштаби якої можна порівняти з ранньою індоевропейською міграцією зі Сходу на Захід або ж з уторгненням варварів у Римську імперію. А отже, головною дискурсивною інтервенцією ідеї соціального плюралізму у сферу права є необхідність визнання практик, що забезпечуватимуть взаєморозуміння і продуктивне спілкування попри протиріччя, конфлікти, кризи.

Кошинець Віктор Васильович, адвокат,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЕКСПЕРТА-ПСИХОЛОГА

Статистичні дані констатують збільшення кількості проведених психологічних експертиз. Водночас аналіз судових рішень дає підстави стверджувати, що суди досить критично ставляться до їхніх висновків.

Зокрема, для проведення психологічної експертизи, як і будь-якої іншої, необхідним є дотримання таких умов:

– наявність підстав для проведення певного виду психологічної експертизи;

- обов'язок або право учасника на проведення певного виду психологічної експертизи;
- визначення особи, що володіє спеціальними психологічними знаннями, необхідними для проведення певного виду психологічної експертизи;
- окреслення кола питань, що охоплює предмет вирішення певного виду психологічної експертизи.

Однак ці умови часто ігнорують як слідчі, так й особи, визначені експертами.

Наприклад, слідчий на досудовому розслідуванні в одному з кримінальних проваджень залучив як експерта Особу_1, яка не відповідала встановленим законодавством вимогам. Документом, що нібито підтверджує володіння цією особою спеціальними психологічними знаннями, було свідоцтво, згідно з яким Особа_1 «...прошел обучающий курс целевого назначения по программе “Основы проведения криминалистических экспертиз. Идеальные и материальные следы в криминалистике” в объеме 32 академических часов...» і «...сдал комплексный выпускной экзамен с оценкой “отлично”...». Особа_1, що має вищу психологічну освіту та залучений як експерт відповідною постановою слідчого, у межах психологічного дослідження «...провів експертне дослідження показань...».

Слід зазначити, що в розділі VI «Психологічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Інструкції), затвердженої наказом Міністерства юстиції України 8 січня 1998 року № 53/5, у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 квітня 2017 року № 1420/5) цього різновиду експертного дослідження не передбачено.

Для вирішення експертом підлягали питання стосовно визначення за матеріалами відеозапису слідчих дій психологічних ознак достовірності показань осіб, які фігурують у справі, та пов'язаного з ним питання щодо узгодженості або розбіжностей між показаннями цих осіб:

1. Чи є психологічні ознаки достовірності показань Особи_2, що зафіксовані на відеозаписі під час проведення за

його участю: відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX, відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX, відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX (нічне)?

2. Чи є психологічні ознаки достовірності показань Особи 2 щодо подій, пов'язаних з отриманням Особою 3 поранення, що спричинило смерть останньої, які зафіксовані на відеозапису: відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX, відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX, відтворення обстановки й обставин подій від XX.XX.XXXX (нічне)?...»

На нашу думку, зазначені питання мали бути відхилені на підставі ст. 85, ст. 94, ч. 4 ст. 95, ст. 96, ст. 242 КПК України та п. 2.3 Інструкції як такі, що не належать до компетенції психологічної експертизи, оскільки є питаннями права (законодавець не вводить будь-якого експерта в перелік осіб, що здійснюють оцінювання показань, тобто оцінювання змістовного аспекту показань щодо їх достовірності).

У певних дослідженнях визначають психологічні ознаки та форми неправдивих повідомлень, ідеться про можливі засоби їх виявлення. Водночас питання визначення достовірності показань особи («психологічних ознак достовірності») під час слідчої дії досі є дискусійним унаслідок недостатнього розуміння глибини психологічних процесів юристами, а також недостатньою кваліфікованістю й добросовісністю окремих експертів.

Сучасний стан науково-дослідницьких розробок у цій галузі виключає можливість установлювати достовірність показань шляхом призначення і проведення судової експертизи (психологічної, психолого-психіатричної тощо) на виключно наукових засадах, оскільки (за даними досліджень): системи, які пропонуються для диференціації правдивих і неправдивих висловлювань (показань), ще не мають достатнього експериментального обґрунтування; відмінність показань, що ґрунтуються чи не ґрунтуються на пережитому суб'єктивному досвіді, мають гіпотетичний характер, придатні лише для висування слідчих версій і не достатні для прийняття експертного рішення з його потенціалом юридичних наслідків; особливості правдивого і неправдивого відтворення подій

(спогадів) не завжди різняться; можливість диференціювати поведінку людини, яка говорить правду чи неправду, за її невербальними виявами ще не має достатнього емпіричного підтвердження та не виключає випадковості тощо.

Водночас проведення судових експертиз й експертних досліджень відповідно до Закону України «Про судову експертизу» має ґрунтуватися виключно на наукових засадах, що забезпечує їхню об'єктивність та обґрунтованість висновків.

Тому сучасна практика судової психологічної експертизи вибудована на базових наукових положеннях (загальноприйнятих наукових і практичних даних), що надають можливість, якщо йдеться про показання, визначити як предмет експертного дослідження потенційну здатність суб'єкта (свідка, потерпілого, підозрюваного тощо) правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і можливість давати про них показання, а також установлювати фактори, що впливають на ці психологічні феномени.

Тому непрофесійна діяльність слідчого, як і «псевдоекспертів» підриває довіру до їхньої роботи не тільки суду, а й учасників судових проваджень, громадськості щодо достовірності використання психологічних знань.

У зв'язку із цим, пропонуємо чітко регламентувати вимоги до осіб, що можуть бути експертами, спеціалістами-психологами, не обмежуючись укладенням реєстру експертів. Такі вимоги необхідно зафіксувати у відомчому нормативному акті, передбачивши основні критерії: наявність фахової вищої освіти та спеціалізації, стажу практичної роботи, навиків використання відповідних методик, що підтверджено відповідними державними установами, тощо.